

Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta

Ústav germánských studií

studijní program: **Filologie**

studijní obor: **Germánské jazyky a literatury**

Iva Rezková

***Codeswitching* – gramatický rozbor a analýza vnitrovětného
přepínání mezi nizozemštinou a angličtinou**

**Grammatical Description and Analysis of Intrasentential
Codeswitching between Dutch and English**

TEZE

Vedoucí práce: Prof. dr. hab. Jan Pekelder

2013

Předložená dizertační práce zkoumá vnitrovětné přepínání kódů (*intrasentential codeswitching*) mezi nizozemštinou a angličtinou. Nizozemština je zde mateřským jazykem a má roli „matričního jazyka“ (*matrix language/ML*). Angličtina je užita jako „zapuštěný jazyk“ (*embedded language/EL*) a poskytuje určité druhy morfémů, slov či celých frází. Práce zkoumá zapouštění angličtiny do nizozemské větné konstrukce z hlediska gramatického. Sociolingvistické otázky nehrají ve výzkumu roli.

Teoretický rámec tvoří studie Myers-Scottonové a jí navržený *Matrix Language Frame Model* (MLF-model). Jedná se o druh tzv. „inzerčního modelu“, který popisuje a objasňuje strukturu „smíšených vět“ a „smíšených frází“ (*mixed sentences/phrases*). Přestože byl model navržen na základě psycho- a neurolingvistických výzkumů tvoření jazyka, výsledkem je formulace čistě gramatických hypotéz a principů, které definují morfologické a syntaktické vlastnosti smíšených vět/frází. Soubor hypotéz a principů je zde představen jako „univerzální“, což znamená všeobecně platný pro strukturu smíšených vět jakéhokoli jazykového páru. Model byl již v řadě studií empiricky testován na jazykových korpusech zahrnujících různé jazykové páry a je v současné době považován za nejkompexnější teorii popisující gramatickou strukturu vnitrovětného přepínání kódů.

Práce má dvojí cíl. Za prvé je proveden pečlivý rozbor psaného lingvistického korpusu tvořeného příklady smíšených nizozemsko-anglických vět. Příklady jsou zkoumány především z morfologického a syntaktického hlediska a na základě pozorovaných jevů jsou formulovány tzv. „lokální“ hypotézy, tedy hypotézy, které platí pro danou jazykovou dvojici.¹ Za druhé práce ověřuje platnost MLF-modelu za použití stejného jazykového korpusu. V této souvislosti jsou nejprve srovnávány lokální hypotézy a gramatické tendence s univerzální (MLF) teorií o struktuře smíšených vět. Pozorujeme, nakolik jsou pozorované gramatické jevy vyskytující se u nizozemsko-anglického přepínání kódů v souladu s univerzálním modelem. Následně jsou testovány tři hlavní univerzální principy, které tvoří základ MLF-modelu: 1. Princip sledu morfémů ve smíšené větě či frázi (*Morpheme Order Principle*), 2. Princip výskytu systémových morfémů (*System Morpheme Principle*), 3. Princip o uniformní struktuře smíšené věty či fráze (*Uniform Structure Principle*). Aplikovatelnost MLF-principů na zkoumaný jazykový pár by poskytla další důkaz o univerzální platnosti modelu.

Výzkumný materiál tvoří psaný korpus obsahující 430 příkladů vnitrovětného přepínání mezi nizozemštinou a angličtinou. Příklady jsou čerpány ze čtyř odlišných jazykových registrů, v

¹ Výrazy „univerzální“ a „lokální“ jsou přímé překlady anglických výrazů *universal* a *local*. Tyto výrazy netvoří přímou dichotmii ve smyslu všeobecně platné versus platné **pouze** pro danou jazykovou dvojici. Výraz „lokální“ se vztahuje na hypotézy a principy formulované na základě pozorování přepínání kódů mezi určitou jazykovou dvojicí, nevylučuje však jejich aplikovatelnost na jiné jazykové dvojice.

nichž se angličtina pravidelně vyskytuje, aby se předešlo podobnosti stylů a přílišného opakování užívaných výrazů. Tyto registry zahrnují: pracovní emaily v rámci komunikace v nadnárodní společnosti, osobní emaily a cestovatelské blogy, neformální chaty mezi zaměstnanci nadnárodní společnosti, online fóra na sportovních internetových stránkách.

Práce je rozdělena do tří hlavních částí: 1. teoretického úvodu, který pojednává o fenoménu *codeswitching* obecně (kapitola 2), představuje terminologii (kapitola 3) a zabývá se inserčním modelem Myers-Scottové, z něhož při analýze vycházíme (kapitola 4); 2. podrobného rozboru všech příkladů jazykového korpusu a formulování lokálních hypotéz na základě jejich pozorování (kapitola 6); 3. následného srovnání pozorovaných lokálních jevů a všeobecně platných teorií (kapitola 7). Kapitola 7 se zároveň zabývá testováním univerzálních hypotéz a gramatických omezení formulovaných v inserčním modelu.

Kapitola 2 (*Status Questionis*) prezentuje přehled stěžejních teorií o přepínání kódů, jak jsou popsány v literatuře. V této kapitole také zdůvodňujeme, proč byl z existujících teorií zvolen k analýze vnitrovětného přepínání kódů jako nejvhodnější právě inserční (MLF) model. Cílem kapitoly 3 je přesně definovat termín *codeswitching* a především ho odlišit o jiných druzích jazykového kontaktu či odlišné terminologie (přejímání, *code-mixing*, *code-alternation*, *nonce-borrowing*, aj.). Kapitola 4 nabízí podrobný popis inserčního (MLF) modelu. Jsou zde definovány pojmy jako matriční jazyk (ML), zapuštěný jazyk (EL), obsahové morfémy (*content morphemes*, CM) či systémové morfémy (*system morphemes*, SM), se kterými model pracuje a které jsou stěžejní pro celý výzkum.² Dále kapitola prezentuje principy a hypotézy, které tvoří teoretický základ modelu. Kapitola 5 popisuje postup výzkumu, teze a metodologii.

Pokusíme se nyní stručně shrnout teorii MLF-modelu, které se v práci podrobně věnuje kapitola 4. Vnitrovětné přepínání kódů je vnímáno jako vkládání/zapuštění (*insertion*) prvků zapuštěného jazyka do matričního jazyka. Nejde tedy o přepínání mezi dvěma (gramaticky aktivními) jazyky v pravém slova smyslu, jak jeví jiné teorie.³ V inserčním pojetí struktury smíšených vět/frází je pouze jeden jazyk gramaticky aktivní, a to je jazyk matriční. Ten určuje morfosyntaktický rámeček smíšené konstrukce, v níž k přepínání kódů dochází. Za prvé udává sled morfémů a slov (rys formulovaný v *Morpheme Order Principle*). Dále poskytuje syntakticky relevantní morfémy (jedná se o tzv. *outsider system morphemes*, jako jsou koncovky finitních tvarů sloves, pádové koncovky či infinitivní částice; tento rys je

² K definici „obsahových morfémů“ a „systémových morfémů“ se zde ještě vyjádříme. V práci se jejich definici věnuje odstavce 4.2.

³ Takovému pojetí jevu *codeswitching* se věnuje kapitola 2.2.1.1., která demonstruje tzv. „lineární přístup“ ke gramatické struktuře smíšených vět. Tento přístup je spojen s pracemi Shany Poplackové (1980).

definován v *System Morpheme Principle*). Zapuštěný jazyk poskytuje především tzv. „obsahové morfémy“ (to jsou například substantiva, adjektiva, plnovýznamová slovesa, příslovce).⁴ Systémové morfémy zapuštěného jazyka, s výjimkou druhu *outsider-SM*, mohou být ve smíšených konstrukcích výjimečně použity, častěji však tvoří součást tzv. „EL-ostrovů“.⁵ V každém případě nesmí jejich počet v rámci řečové situace převyšovat počet systémových morfémů matričního jazyka (tento rys je definován v *Uniform Structure Principle*). Jen tak zůstane struktura smíšených vět a frází ucelená. Mezi systémové morfémy patří například determinátory, pomocná slovesa, modální slovesa, některé druhy předložek, či flektivní afixy. Na základě obou posledně jmenovaných principů model předpokládá, že zapuštěné výrazy budou v matričním jazyce zpravidla morfologicky asimilovány (budou přijímat afixy matričního jazyka). Pro gramatickou správnost smíšených vět je také nutné, aby zapuštěné cizí výrazy byly do matričního jazyka vkládány jen v případě, že dochází ke gramatické kongruenci mezi oběma jazyky, jinak dochází k „blokování“ (nemožnosti přepínání kódů (tento rys je definován v *Blocking Hypothesis*).⁶

Samotný výzkum se dělí na dvě etapy. V té první, v kapitole 6, podáváme podrobný rozbor korpusu a děláme závěry o přepínání kódů mezi nizozemštinou a angličtinou. Zabýváme se především morfologickými a syntaktickými charakteristikami, které zkoumaný jazykový pár vykazuje. Korpus je nejprve zpracován kvantitativně, aby se odhalilo, které slovní druhy/fráze a které syntaktické funkce jsou v nizozemské větě nejčastěji spojeny s vkládáním z angličtiny.

Z výzkumu vyplývá, že k přepínání kódů do angličtiny v rámci nizozemského textu pravidelně dochází jen v případě několika frází. Jedná se z velké části o zapouštění obsahových morfémů: jmenných (NP), adjektivních (AP), slovesných (VP) a adverbiálních frází (AdvP) (viz. Fig.1). Výjimečně se v nizozemské větě vyskytuje anglická předložková fráze. V případě přepínání předložkových frází do angličtiny jde navíc většinou o tvoření anglických ostrovů a ne o tvoření smíšených frází. Anglická zájmena (ProP) a

⁴ Označení „morfém“ zde nekorresponduje s běžnou definicí morfému. V případě „obsahových morfémů“ jde o plnovýznamová slova (tedy ne pouze morfémy), která jsou argumenty ve valenčním poli predikátu nebo argumentovou strukturu vytváří. V případě „systémových morfémů“ jde o neplnovýznamová slova a gramatické morfémy. Myers-Scottonová definuje obsahové morfémy na základě generativní syntaxe jako slova, která přijímají či poskytují tzv. „theta-role“ (tématické role). V práci není uplatněn přístup generativní syntaxe. V kontextu struktury smíšených vět jsou proto obsahové morfémy kategorizovány na základě argumentové struktury.

⁵ EL-ostrovky jsou celé fráze či delší pasáže v zapuštěném jazyce vložené do jazyka matričního. Je zde aktivována gramatika zapuštěného jazyka, avšak pouze uvnitř zapuštěného ostrova. Celkově se EL-ostrov v rámci smíšené věty stále řídí gramatikou matričního jazyka.

⁶ Tento odstavec jen velmi stručně nastiňuje hlavní teorie a předpoklady inzerčního modelu. V práci se jejich popisu podrobně věnuje kapitola 4.

číslovky (NumP) se v korpusu téměř nevyskytují nebo pouze jako ojedinělý případ tvořící výjimku. Důvodem je, že tyto slovní druhy patří zpravidla do kategorie systémových morfémů, k jejichž přepínání by mělo docházet méně často. Pozorování týkající se přepínání jednotlivých slovních druhů se ukázaly být v souladu s hypotézami MLF-modelu.

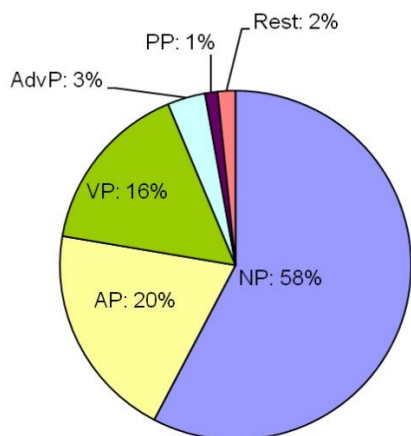

Fig.1

Následně se práce podrobně zabývá každým zapuštěným slovním druhem zvlášť a odhaluje gramatické pravidelnosti, které jsou pro zkoumaný jazykový pár typické.

Vkládání jmenných frází (*NP-Codeswitching*)

Anglická substantiva se v nizozemské větné konstrukci vyskytují buď v rámci samostatně stojící jmenné fráze, nebo jsou zapuštěna do hierarchicky vyšší nizozemské předložkové fráze. V druhém případě je předložka nizozemská a k přepnutí kódu dochází až u následného obsahového morfému (substantiva), případně u modifikujících složek.⁷ Rozbor poukázal na určité opakující se morfologické vlastnosti, které anglická substantiva v nizozemském větném rámci vykazují:

1. Pokud je užitá forma plurálu, je substantivum zapuštěno v anglické podobě plurálu se sufixem *-s* a nepřijímá nizozemský sufix množného čísla (například: *deze side activities*, *in onze calendars*). Nizozemský sufix je použit jen v jediném případě (*survey's*), a tvoří tak výjimku z lokální tendence. Plurálový sufix patří do kategorie systémových morfémů, které se ve smíšené konstrukci mohou vyskytnout, ale jen výjimečně. Jejich počet by neměl přesáhnout počet systémových morfémů matričního jazyka. Lokální tendence pozorovaná na

⁷ Pokud je nizozemská i předložka, spadá tento zapuštěný větný element do kategorie smíšené předložkové fráze. Takových případů se však v korpusu, jak již bylo uvedeno, vyskytuje jen několik.

základě korpusu však nerespektuje princip o uniformitě struktury. Tento lokální jev je systematickou výjimkou v rámci přepínání systémových morfémů v našem korpusu.⁸

2. Skutečnost, že se anglická substantiva v plurálu do nizozemské větné konstrukce morfologicky nezačleňují a zůstávají v anglickém tvaru, neznamená, že jsou zapuštěná substantiva imunní k přijímání nizozemských koncovek. Korpus obsahuje několik příkladů, v nichž anglická substantiva přijímají nizozemskou příponu deminutiva (například: *een **power-napie***) či genitivní koncovku (například: *voor **het girls weekend***). Tento jev však nelze definovat jako lokální tendenci, jelikož korpus nenabízí dostatek příkladů pro její potvrzení.⁹
3. Zapuštěná anglická substantiva jsou ve smíšené frázi kombinována zpravidla s nizozemskými determinátory a číslovkami, anglické determinátory se vyskytují zřídka, výskyt anglických číslovek není evidován. Určité a neurčité členy, přivlastňovací zájmena, ukazovací zájmena a číslovky tedy zůstávají v nizozemštině a pouze substantivum, případně spolu s modifikujícím adjektivem, jsou přepnuty z angličtiny (například: *Zie **beide attachments**, **de daily huddle**, **wat een lame ass***). Anglické členy se spolu s anglickými substantivy pojí pouze v celých zapuštěných frázích (EL-ostrovech), v nichž je angličtina gramaticky aktivním jazykem (například: *Hij is nog eens **prepared to change his life***. [Už zase je připraven změnit svůj život.]). Tato zjištění jsou v souladu s hypotézami MLF-modelu, jelikož substantiva patří do kategorie obsahových morfémů a determinátory a číslovky k systémovým morfémům.
4. Co se týká rodu anglických substantiv, jeví se, že zapuštěná anglická substantiva se pojí se členem *de* (člen pro rod mužský a ženský) a jen výjimečně se členem pro střední rod *het*. K tzv. „*de*-slovům“ patří 91% substantiv, u nichž lze rod ve větné konstrukci určit (například: ***deze side-letter**, **meest smoothie style***). Střední rod je registrován jen ve třech výjimečných případech a odráží zde nizozemský ekvivalent, který se ve všech třech případech podobá anglickému výrazu (srovnej smíšenou jmennou frázi ***het request*** a nizozemský ekvivalent ***het rekwest***). Systematickou výjimkou v rodě zapuštěných anglických substantiv jsou deverbativa tvořena konverzí z infinitivního tvaru slovesa. Ta se pojí se členem *het* (například ***het paragliden***). Odůvodnění této výjimky lze nalézt v morfologické začleněnosti tohoto typu

⁸ Celkově z výzkumu vyplývá, že princip o uniformní struktuře (*Uniform Structure Principle*) respektován je. K tomuto výsledku se v předložených tezích ještě vyjádříme. Sufixy množného čísla tvoří výjimku nejen v našem korpusu, ale i v korpusech obsahujících jiné jazykové páry (Myers-Scotton 2005, Boumans 1998).

⁹ Pozorování zapuštěných anglických substantiv v deminutivu a genitivu navrhujeme v závěrečné kapitole (8.4) jako potenciální podnět pro budoucí výzkum.

zapuštěných substantiv (zapuštěná slovesa v infinitivním tvaru, a tím i z nich tvořená deverbativa, přijímají nizozemský infinitivní sufix), která se následně chovají jako jiná nizozemská deverbativní substantiva (srovnej: *het dansen*).

5. U substantivních kompozit, sousloví či slovních spojení tvořených ze dvou substantiv, a to jak dvou anglických, tak anglického a nizozemského, byly zkoumány pravopisné tendence. V nizozemštině je spojení dvou substantiv vždy považováno za kompozitum a slova se píše dohromady, případně s pomlčkou (Haeseryn et al.1997). V angličtině je přechod mezi slovními spojeními, souslovím a kompozity plynulý (Dušková 2007). Pravopisná škála je zde tedy větší: kompozita se píše zpravidla dohromady, sousloví a slovní spojení pak zvlášť nebo s pomlčkou. V korpusu se vyskytují taková slovní spojení, která by se v angličtině psala zvlášť (viz. příloha II.). Pravopisná tendence při jejich zapuštění do nizozemského větného rámce není zcela jednotná. V 75% případů jsou substantiva ve slovním spojení psána zvlášť (například: *een client visit, de cloak room*) v souladu s anglickým pravopisem. Avšak 25% zastoupení nizozemského pravopisu, přičemž se slova píše dohromady, je relevantní (například: *de healthcheck, het worklevel*). Nejednotnou tendenci dokazují smíšená slovní spojení složená ze stejných substantiv, která se v jednom případě píše zvlášť a v jiném dohromady (srovnej dva příklady z korpusu: *roadtrip* versus *road trip*).

Vkládání adjektivních frází (AP-Codeswitching)

Anglická adjektiva jsou v nizozemské větné struktuře použita jak atributivně (57%), tak predikativně (38%). U atributivně užitých anglických adjektiv nehraje roli, zda modifikují nizozemské substantivum či zapuštěné anglické substantivum. Ve všech případech vykazují vložená adjektiva stejné morfologické rysy:

1. Nizozemská adjektiva v atributivním užití přijímají v gramaticky přesně definovaných případech koncovku *-e*.¹⁰ Inzerční model předpokládá, že zapuštěné slovo přijme afix matričního jazyka, případně použije afix zapuštěného jazyka, který musí být ekvivalentem matričního afixu.¹¹ Zde však dochází v případě adjektiv k inkongruenci mezi nizozemským a anglickým větným rámcem – v ekvivalentních příkladech zůstávají v angličtině adjektiva v základním tvaru a nepřijímají žádnou deklinační koncovku. V korpusu vyžaduje nizozemská větná konstrukce se zapuštěným anglickým adjektivem v 47% případů tvar

¹⁰ Výklad pravidel skloňování adjektiv je nad rámec předložených tezí. Tato pravidla lze dohledat v morfologické části nizozemské gramatiky ANS (Haeseryn et al.1997).

¹¹ Druhý zmíněný jev jsme pozorovali u zapuštěných substantiv v plurálu.

adjektiva s *-e*. Výzkum však odhalil, že adjektiva v 82% těchto případů morfologicky neasimilují, tedy nepojí se s nizozemskou koncovkou a zůstávají v základním (anglickém) tvaru (například: *die breakless-o video's*). Tento lokální gramatický rys není v souladu s hypotézami MLF-modelu. Zdá se však, že k vkládání základních tvarů bez morfologické asimilace dochází v případě adjektiv i u jiných jazykových dvojic, pokud vykazují podobnou gramatickou inkongruenci.

2. Výjimku v přijímání deklinační koncovky tvoří adjektivizovaná přičestí (například: *gesumbit/gesubmitte, gebreacht/gebreachte*). Při přepnutí přijímají anglická slovesa pro vytvoření přičestí nizozemské afixy (*ge-* + *-t/-d*). I v adjektivním použití jsou tyto tvary morfologicky začleněny do nizozemské konstrukce a jako jediný typ zapuštěných adjektiv přijímají skloňovací koncovku *-e* (například: *het gesubmitte request*).
3. V korpusu se dále vyskytuje několik zapuštěných adjektiv ve tvarech stupňování. Jeví se, že se pojí s nizozemskými systémovými morfémy, což je v souladu s univerzálními hypotézami.¹²

Vkládání slovesných frází (VP-Codeswitching)¹³

Anglická slovesa jsou v korpusu přepínána ve třech různých tvarech: určitém slovesném tvaru (31%), infinitivním tvaru (43%) a tvaru přičestí minulého (26%).

1. Zapouštění sloves se omezuje jen na slovesa plnovýznamová. Pomocná a modální slovesa zůstávají vždy v nizozemštině. Tato lokální gramatická tendence je v souladu s MLF-modelem: pomocná a modální slovesa spadají do kategorie systémových morfému a měly by prioritně zůstat v matričním jazyce. Jejich občasné přepnutí ze zapuštěného jazyka by nebylo v rozporu s inzerčním modelem, takový jev však ve zkoumaném korpusu nebyl evidován. Důvodem se zdá být fakt, že se slovesa pojí s konjugační koncovkou, a ta musí ve smíšených větách vždy zůstat v matričním jazyce.¹⁴
2. Anglické sloveso je jediný slovní druh, který je při přepnutí kódů zpravidla morfologicky začleňován do nizozemské větné konstrukce. Zapuštěná slovesa přijímají nizozemské

¹² V rozboru hrály roli analytické tvary stupňování pomocí *meer/meest* (případně anglických ekvivalentů *more/most*, které se však v korpusu nevyskytují). Flektivní stupňování o struktuře smíšené konstrukce nic nevyovídá, jelikož sufixy tvořící komparativ a superlativ jsou v obou jazycích totožné (*-er* a *-est*).

¹³ Pod termínem *VP-switch* se rozumí zapouštění slovesného tvaru v určité nebo neurčité podobě v rámci slovesné fráze. Tento termín se vztahuje jen na zapouštění samotného slovesa, nezahrnuje přepínání argumentů, které sloveso modifikují.

¹⁴ Cf. Princip o výskytu systémových morfémů.

gramatické afixy: 1. Finitní slovesa se pojí s konjugačními koncovkami (*het **breacht**, zij **matchen**, het **suckte***), 2. Infinitivní tvary přijímají infinitivní koncovku *-en* (*te **replyen**, te **biken***), 3. Tvary minulého příčestí se pojí s afixy *ge-* + *-d/-t* (***geresolved**, **gebreacht***). Příklady tak splňují hypotézy formulované jak v principu o výskytu systémových morfémů, tak v principu o uniformní struktuře smíšené věty.

3. Kromě afixů a pomocných a modálních sloves se vložená anglická slovesa pojí i s jinými nizozemskými systémovými morfémy – infinitivními částicemi či částicemi frázových sloves. Anglické systémové morfémy se zde nevyskytují, principy MLF-modelu jsou tak neporušeny.
4. Vložená slovesa byla zkoumána i z hlediska syntaktického. U deseti procent příkladů ve výzkumném korpusu dochází ke konfliktu pořádku slov ve větě. Anglické sloveso by v angličtině zaujímalo jinou pozici než ekvivalent tohoto slovesa v nizozemštině. Z korpusu vyplývá, že zapuštěné anglické sloveso stojí vždy na místě nizozemského ekvivalentu a neporušuje nizozemský pořádek slov ve smíšené větě. Tím je v souladu s hypotézou MLF-modelu formulovanou v principu o sledu morfémů. K testování tohoto principu se zde ještě vyjádříme.

Vkládání předložkových frází (PP-Codeswitching)

Již bylo zmíněno, že předložky zůstávají zpravidla v nizozemštině a k přepínání kódů dochází až u následně začleněné jmenné fráze (například: ***met de voting buttons***). Tento typ zapuštění však nespadá do kategorie smíšených předložkových frází, ale smíšených jmenných frází. U předložkových frází musí z angličtiny pocházet i samotná předložka, což se v korpusu objevuje jen výjimečně (viz. Fig 1). U zkoumaného jazykového páru nedochází nikdy k přepnutí kódů jen v rámci předložky se zbytkem fráze v nizozemštině (cf. * ***with de vrienden***). Pokud dojde k přepnutí kódů a zapuštění předložky, následuje celá fráze v angličtině, a to včetně systémových morfémů jako jsou determinátory, částice, afixy, aj. (například: ***for the time being***). Tento rys řadí mnohé zapuštěné předložkové fráze do kategorie EL-ostrovů.

Všeobecně tvoří předložky v rámci struktury smíšené věty složitě definovatelnou kategorii, jelikož je lze řadit jak mezi obsahové morfémy, tak do dvou kategorií systémových morfémů.¹⁵ V nizozemštině však mají předložky zpravidla gramatickou funkci. Z korpusu vyplývá, že slova s gramatickou funkcí zůstávají v nizozemštině. Užití předložek v korpusu tento jev dokládá.

¹⁵ Kategorizaci předložek se v práci věnuje odstavec 7.1.

Vkládání adverbálních frází (*AdvP-Codeswitching*)

1. Jeden typ anglických adverbíí je tvořen odvozením od adjektiv sufixem „-ly“. Právě taková adverbia jsou ve smíšených větách v korpusu v několika případech použita, a to ve funkci příslovečného určení. Nizozemská adverbia v tomto použití naopak žádný sufix nepřijímají, jejich tvar je totožný s tvarem adjektiva (srovnej anglické adjektivum-adverbium *smooth-smoothly* a nizozemskými shodnými tvary *glad-glad*). Na základě korpusu se jeví, že zapuštěná anglická adverbia se chovají jako jejich nizozemské ekvivalenty a zůstávají v adjektivním tvaru (například: *Hij heeft smooth geland.*[Přistál *hladce*]; srovnej s anglickým *He has landed smoothly*). Tento jev se ukázal jen na malém vzorku příkladů. Pro potvrzení této lokální hypotézy je v budoucím výzkumu třeba nasbírat více příkladů tohoto typu.
2. V několika smíšených větách je pozice, kterou by zaujalo zapuštěné adverbium v angličtině, odlišná od pozice nizozemského ekvivalentu. Podobně jako u vložených sloves se ukázalo, že se anglická adverbia ve smíšených větách řídí nizozemskými syntaktickými pravidly. Stojí na pozici, kterou určuje nizozemský větný rámec, což je v souladu s principem o sledu morfémů. K testování tohoto principu se zde ještě vyjádříme.

Testování principů MLF-modelu

V druhé fázi výzkumu je výzkumný materiál zkoumán z hlediska univerzálních teorií MLF-modelu. Jak již bylo zmíněno, byly testovány tři hlavní principy inzerčního modelu: *Morpheme Order Principle*, *System Morpheme Principle*, *Uniform Structure Principle*. Aplikovatelnost principů na zkoumaný jazykový korpus měla poskytnout další empirický důkaz o všeobecné platnosti modelu na strukturu vět při vnitrovětném přepínání kódů. Model tvoří i jiné dílčí principy a hypotézy (např. Hypotéza o spuštění EL-ostrovů/*EL-Island Trigger Hypothesis*, Princip kongruence/*Congruence Principle/Blocking Hypothesis*). Tyto však nelze na základě výzkumného materiálu testovat, což je dáno gramatickou povahou zkoumaného jazykového páru.¹⁶

Test principu o sledu morfémů (*Morpheme Order Principle*)

Slovosled je jeden z ukazatelů gramatické správnosti smíšené konstrukce. Test měl dokázat, že jde skutečně o matriční jazyk, v našem případě o nizozemštinu, který udává pořádek slov ve smíšené větě a slov a morfémů ve smíšené frázi. Tento princip lze však zkoumat na

¹⁶ Přepínání kódů mezi nizozemštinou a angličtinou neposkytuje dostatek příkladů, kde by se dala zkoumat gramatická shoda či její porušení ani dostatek EL-ostrovů, aby se dal zkoumat „princip spuštění ostrovů“. Zdůvodnění se věnuje odstavci 4.1.3., 4.1.5. a 5.2.2.

příkladech, kde jazyky zapojeny do přepínání kódů mají rozdílný slovosled, například premodifikaci adjektiva v jednom z jazyků a postmodifikaci v druhém jazyce; v takovém případě lze určit, který z jazyků slovosled udává. 90% korpusu však vykazuje naprostou shodu slovosledu v obou zkoumaných jazycích a princip v těchto případech nelze testovat. Test byl proto proveden na 10% výzkumného materiálu (43 příkladů). K rozdílnému slovosledu dochází u pozice většiny zapuštěných sloves a v omezené míře u pozice zapuštěných adverbii.

Rozdíl ve slovosledu je dán tím, že nizozemština patří k tzv. V2-jazykům. Pokud mluvíme o slovosledu jako prostředku roviny gramatické, je pořádek slov v nizozemštině částečně pružný při zachování pevných pozic tzv. „větných pólů“, přičemž slovesné tvary vždy tvoří jeden nebo oba póly.¹⁷ V angličtině je slovosled jako prostředek roviny gramatické pevný. V hlavní oznamovací větě stojí v nizozemštině určité sloveso vždy na druhém místě (SVO), podmět však nemusí nutně stát před slovesem (častý je slovosled AdvVSO). V angličtině musí být slovosled SVO zachován i při předsunutí adverbiale na první místo ve větě (srovnej například slovosled AdvVS(O) v nizozemské větě se zapuštěným anglickým slovesem a překlad této věty do angličtiny se slovosledem AdvSV(O): *Op 24.03 (Adv) breachen (V) een hoop contracten (S). / On 24.3. (Adv) a heap of contacts (S) will be breached (V).* [24.3. vyprší lhůta pro celou řadu smluv.]])

K dalšímu rozdílu dochází ve vedlejších větách, v nichž je v nizozemštině sloveso na konci věty či na pevné pozici tzv. druhého větného pólu (SOV). V angličtině je ve vedlejších větách zachován slovosled SVO. Dále dochází ke slovosledné neshodě v infinitivních vazbách. V nizozemštině stojí sloveso v infinitivní konstrukci co nejvíce napravo za ostatními obligatorními větnými členy (na tzv. druhém větném pólu), zatímco v angličtině stojí takové sloveso co nejvíce vlevo a ostatní obligatorní větné členy napravo od něj.

Odlíšnou pozici mají slovesné tvary ve větách, v nichž slovesný přísudek obsahuje určité i neurčité sloveso (např. určité sloveso s infinitivní vazbou, perfektum, budoucí čas vyjádřen modálním slovesem a infinitivem). V nizozemštině stojí oba slovesné tvary co nejvíce od sebe, každý na jiném „větném pólu“, obligatorní větné členy stojí mezi těmito slovesnými tvary. V angličtině stojí slovesné tvary zpravidla co nejvíce u sebe a ostatní obligatorní větné členy kromě podmětu napravo od nich (srovnej například nizozemský slovosled se zapuštěným anglickým slovesem SVAuxOV_{lex} a anglický překlad se slovosledem

¹⁷ Tzv. „princip pólů“ tvoří jeden ze základních principů nizozemského slovosledu, jak je popsán ve většině nizozemských gramatik. Je nad rámec předložených tezí tento princip definovat. Lze jej dohledat například v syntaktické části nizozemské gramatiky ANS (Haeseryn et al. 1997).

SV_{Aux}V_{lex}O: *Ik (S) heb (VAux) daar zelfs les (Od) voor (Adv) geskipped (Vlex).* / *I (S) have (VAux) even skipped (Vlex) a class (Od) because of it (Adv).* [Dokonce jsem kvůli tomu nešel na hodinu].

Poslední zkoumanou skupinou bylo několik zapuštěných adverbíí, jež by v nizozemštině měly respektovat pevnou pozici pólů a v angličtině slovosled SVO.

Z výzkumu vyplývá, že se anglický zapuštěný výraz v konfliktních případech řídí při přepnutí kódu nizozemským slovosledem. Ve všech 43 analyzovaných příkladech stojí vložená slovesa či adverbia na místě jejich nizozemských ekvivalentů, přestože by v angličtině zaujímaly jinou pozici. Korpus je shledán být v souladu s testovaným principem o slovosledu a přináší nový důkaz na základě další jazykové dvojice o jeho všeobecné validitě.

Test principu o výskytu systémových morfémů (*System Morpheme Principle*)

Princip tvoří hypotéza, že gramaticky relevantní systémové morfémy, tzv. „*outsiders*“, pochází vždy z matričního jazyka. Tyto morfémy se také nazývají „*system agreement morphemes*“.¹⁸ Jde o morfémy vyjadřující gramatickou shodu (deklinační a konjugační koncovky) a patří sem i infinitivní částice. Stojí zcela mimo významovou stránku věty, taktéž nemodifikují význam jakéhokoli slova (na rozdíl například od jiného typu systémových morfémů, jako jsou sufixy plurálu nebo determinátory).

V korpusu (a v nizozemštině obecně) se pravidelně vyskytují dva typy těchto morfémů – slovesné konjugační koncovky a infinitivní částice. V rámci analýzy výskytu prvního z uvedených morfému jsme zkoumali 60 smíšených vět, kde je zapuštěno anglické sloveso a zároveň je zde slovesný tvar v určitém tvaru. Jeví se, že zkoumaná anglická slovesa v určitém tvaru se vždy pojí s nizozemskými koncovkami pro jednotné i množné číslo přítomného času (například: *het breacht*, *zij matchen*) a s nizozemskou koncovkou imperfekta (*het suckte*). Anglická slovesa zapuštěná v neurčitém tvaru se vždy pojí s nizozemskými pomocnými a modálními slovesy, jež jsou zároveň nositeli konjugační koncovky, nikdy s anglickými slovesy tohoto typu (srovnej příklad z korpusu s hypotetickým a podle MLF-modelu gramaticky nesprávným druhým příkladem: *Ik laat het even weten als jullie het aan mij kunnen assignen.* / * *Ik laat het even weten als jullie het aan mij can assignen.* [Dám vám hned vědět, jakmile mi to budete moct přidělit.]

¹⁸ Deuchar 2006: 1998

Analýza druhého morfému byla provedena pouze na 8 případech, které korpus poskytoval. Anglická slovesa v infinitivu se ve smíšených frázích pojí s nizozemskou infinitivní částicí (například: *gevraagd te co-recruiten* [požádán o spolupráci při *provádění náboru*], *dienen te resoven* [musí se *vyřešit*]).

Z výzkumu vyplývá, že se všechny zkoumané zapuštěné výrazy v korpusu chovají v souladu s testovaným principem. Ve smíšených větách a frázích nebyl anglický morfém typu *outsider* použit ani jednou. V několika případech byla infinitivní částice použita v zapuštěném EL-ostrově, což je však v souladu s hypotézou (například: [...] *is nog eens prepared to change his life*). Aplikovatelnost MLF-modelu na nizozemsko-anglické přepínání kódů je tedy i v případě dalšího testovaného principu potvrzena.

Test principu o uniformní struktuře (*Uniform Structure Principle*)

Hypotéza formulovaná v rámci testovaného principu předpokládá, že nizozemské systémové morfémy v korpusu převýší svým počtem anglické systémové morfémy. Tento princip nemusí nutně platit pro jednotlivé smíšené věty či fráze, ale musí platit pro celý korpus nebo celou řečovou situaci, kde k přepínání kódů dochází.¹⁹

Bylo analyzováno 368 příkladů z korpusu, v nichž jsou ve smíšených konstrukcích nebo EL-ostrovech použity systémové morfémy.²⁰ Byly zkoumány jen takové systémové morfémy, které se v korpusu vyskytují pravidelně. Testovanou skupinu tedy tvořily determinátory, číslovky, intenzifikátory, pomocná a modální slovesa, plurálové sufixy, infinitivní sufixy, genitivní pádový sufix, a afixy tvořící přičestí. Všechny vyjmenované prvky by při přepínání kódů měly prioritně patřit matričnímu jazyku.

Výzkum tuto hypotézu potvrdil. V 77% jsou tyto morfémy nizozemské (například: *deze side-letter*, *die survey's*, *kunnen breachen*). Převyšují svým počtem tedy znatelně počet anglických systémových morfémů. Ty se v korpusu vyskytují jen výjimečně ve smíšených frázích (například sufix anglického genitivu ve jmenné frázi *in Tim's face*). Častěji se pak objevují v zapuštěných EL-ostrovech (*for the time being*). Jak již bylo zmíněno, systematicky dochází k zapouštění anglické plurálové koncovky. Tento jev však nezpůsobuje procentuální převahu a tím porušení principu. Celkově je 23% zastoupení anglických systémových morfémů

¹⁹ Na velikosti vzorku, u kterého princip musí fungovat, se jazykovědci přesně neshodují. Výzkumný materiál v každém případě splňuje parametry vzorku, kde by princip měl platit (osobní komunikace s Myers-Scottonovou 2012).

²⁰ Systémové morfémy typu „*outsiders*“ byly z testování principu vynechány, jelikož musí vždy pocházet z matričního jazyka. Ostatní systémové morfémy mohou pocházet z obou jazyků, mezi nimiž dochází k přepínání kódů, v čemž spočívá testování principu.

v souladu s testovaným principem. Struktura smíšených vět v korpusu se jeví jako ucelená (uniformní), a výzkum tak potvrzuje validitu i posledního testovaného principu.

Celkově tedy výzkumný materiál přinesl nový důkaz na základě nového korpusu o všeobecné platnosti MLF inzerčního modelu (viz. Tabulka 1).²¹ Zároveň z výzkumu vyplývá, že nasbíraná data jsou příklady klasického přepínání kódů a jedná se o gramaticky správné smíšené věty.

Test principů inzerčního modelu				
Testovaný princip	Počet analyzovaných příkladů	% v rámci korpusu	V souladu s principem	Aplikovatelné na X% příkladů
o sledu morfémů	46	10%	Ano	100%
o systémových morfémech	60	14%	Ano	100%
o uniformní struktuře	368	x	Ano	77%

Závěrečná kapitola 8.4. obsahuje několik bodů, které by mohly tvořit podněty pro možný budoucí výzkum, jenž by vycházel z poznatků vytvořených na základě výzkumného materiálu nebo by v analýze tohoto materiálu pokračoval.

Výběr z bibliografie:

- Auer, P. (1998) *Code-switching in Conversation. Language, Interaction and Identity*. London and New York: Routledge.
- Boumans, L. (1998) *Syntax of Code-Switching: Analysing Moroccan Arabic-Dutch Conversations*. Proefschrift, Katholieke Universiteit van Nijmegen. Tilburg University Press.
- Backus, A. (1996) *Two in One. Bilingual Speech of Turkish Immigrants in the Netherlands*. Tilburg: Tilburg University Press.
- Callahan, L. (2004) "Spanish/English Codeswitching in Written Corpus." In: *Studies in Bilingualism* 27. Amsterdam.
- Deuchar, M. (2006) "Welsh-English Code-Switching and the Matrix Language Frame Model." In: *Lingua*. 116: 11, 1986-2011
- Dulm, van O. (2007) *The Grammar of English-Afrikaans codeswitching. A Feature Checking Account*. Utrecht: LOT.

²¹ Tabulka je překladem tabulky s přehledem výsledků z odstavce 7.5. Označení „x“ znamená, že se v tomto případě procento nedá stanovit. Jednotlivé zkoumané příklady mohou obsahovat více systémových morfémů, a tudíž být pro analýzu použity opakovaně.

- Dušková, L. (2007) *Mluvnice současné angličtiny na pozadí češtiny*. Praha: Academia.
- Haeseryn, W., K. Romijn, G. Geerts, J. de Rooij & M. C. van den Toorn. (1997) *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen: M. Nijhoff & Deurne: Wolters Plantyn.
- Jacobson, R. (1990) *Codeswitching as a Worldwide Phenomenon*. New York: Peter Lang Publishing.
- Jake, J. & Myers-Scotton, C. (1997) "Codeswitching and compromise strategies: Implications for Lexical Structure." In: *International Journal of Bilingualism* 1, 25-39.
- Jake, J. & Myers-Scotton, C. (2001) "Explaining Aspects of Codeswitching and their Implications. In: Nicol, J. (ed.) *One Mind, Two Languages: Bilingual Language Processing*. John Wiley & Sons. 84-116.
- Lipski, J.M. (2005) *Code-switching or Borrowing? No sé so no puedo decir, you know*. The Pennsylvania State University.
- Myers-Scotton, C. (1995) *Social Motivations for Codeswitching. Evidence from Africa*. New York: Oxford University Press.
- Myers-Scotton, C. (2001) "The Matrix Language Frame Model: Developments and Responses." In: Jacobson, R. (ed.) *Codeswitching Worldwide II*. Berlin: Mouton de Gruyter. 23-58.
- Myers-Scotton, C. (2005a) *Duelling Languages: Grammatical Structure in Codeswitching*. Oxford: Oxford University Press (Clarendon Press).
- Myers-Scotton, C. (2005b) "Uniform Structure: Looking beyond the Surface in Explaining Codeswitching." In: *Rivista di Linguistica* 17-1, 15-34.
- Nortier, J. (1990) *Dutch-Moroccan Arabic Code-switching among Moroccans in the Netherlands*. Dordrecht Foris Publications, 1990.
- Nortier, J. (2009) *Nederland meertalenland*. Amsterdam: Aksant.
- Poplack, S. (1980) "Sometimes I'll Start a Sentence in Spanish y Termino en Español: Toward a Typology of Code-Switching." In: *Linguistics* 18, 581-618.
- Treffers-Daller, J (1994) *Mixing Two Languages: French-Dutch Contact in a Comparative Perspective*. Berlin: Mouton de Gruyter.
- Winford, D. (2003) *An Introduction to Contact Linguistics*. Oxford: Blackwell Publishing.